

Gübre ve Toprak Analizi Desteğinin Üreticiler Açısından Değerlendirilmesi: Kırklareli İli Örneği

Başak AYDIN*, Erol ÖZKAN

Atatürk Toprak Su ve Tarımsal Meteoroloji Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Kırklareli

*Sorumlu yazar: basak.aydin@tarim.gov.tr

Geliş Tarihi: 17.02.2017

Düzelme Geliş Tarihi: 30.03.2017

Kabul Tarihi: 10.04.2017

Özet

Bu çalışmada, araştırma sahasındaki tarım işletmelerinin bazı sosyo ekonomik özellikleri belirlenmiş ve gübre ve toprak analizi desteğinin üreticiler yönünden değerlendirilmesi incelenmiştir. Üreticiler; Çiftçi Kayıt Sisteminde kayıtlı olmayan dolayısıyla desteklemelerden yararlanmayan, çiftçi kayıt sisteminde kayıtlı olan ve sadece gübre desteği alan ve gübre ve toprak analizi desteklerinin her ikisinden de yararlananlar olmak üzere üç grupta değerlendirilmiştir. Kırklareli iline bağlı üç ilçe ve bu üç ilçeye bağlı üçer köyden toplam 135 üretici ile çalışılmıştır. Üreticilerin çiftçi kayıt sisteminden beklentileri, kayıt esnasında karşılaştıkları sorunlar, destekleme miktarları ile ilgili görüşleri, gübre ve toprak analiz desteği belirleme kriterleri ile görüşleri irdelenmiştir. Üreticilerin büyük çoğunluğu gübre desteğinin kullanılan fatura bedeline göre, analiz desteğinin ise devlet tarafından karşılanması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca üreticilerin büyük çoğunluğu desteklemelerden çiftçi kayıt sistemine kayıtlı olmayan üreticilerin de yararlanması gerektiği görüşünü ileri sürmüştür.

Anahtar kelimeler: Gübre desteği, toprak analizi desteği, çiftçi kayıt sistemi, Kırklareli

Evaluation of Fertilizer and Soil Analysis Subsidy from the point of Producers: Case of Kırklareli Province

Abstract

In this study, some socio economic characteristics of the agriculture enterprises were determined and evaluation of fertilizer and soil analysis support in terms of producers were examined. Producers were evaluated in three groups the first of which consisted of the farmers who were not registered in farmer registration system and hence who didn't utilize from the supports, the second of which consisted of the farmers who were registered in farmer registration system and who utilize only from chemical fertilizer support and the third of which consisted of the farmers who utilized both from chemical fertilizer support and soil analysis support. It was studied with 135 producers from three villages of three towns. Expectations of the farmers from farmer registration system, problems during registration, opinions about supporting amounts, opinions of criteria for fertilizer and analysis support determination were examined. The great majority of the producers stated that the fertilizer support should be according to the invoice amount and analysis support should be supplied by government. Besides, the great majority of the producers stated that farmers who were not registered in farmer registration system should utilize from the supports.

Key words: Fertilizer support, soil analysis support, farmer registration system, Kırklareli

Giriş

Tarım sektörü, ekonomik ve sosyal açıdan Türkiye için önemli bir yere sahiptir. Tarımsal üretimin risk ve belirsizliklere karşı göstermiş olduğu yüksek duyarlılıktan dolayı, tarımsal

ürünlerin desteklenmesi ve korunmasına yönelik önlemlere gerek duyulmaktadır.

Tarım sektörünün yapısal özelliklerinden dolayı, tarımsal gelirin diğer sektörlere göre düşük, fakat tarımsal ürünlerin stratejik bir öneme sahip

olması, bu sektörün destekleme politikaları ile desteklenmesini gerektirmektedir. Destekleme politikaları ile üretimi yönlendirme, üretimde devamlılığı ve kalitede iyileştirme sağlama, üretimde verimliliği artırma ve alternatif üretim yöntemleriyle yeni ürün çeşitliliğini geliştirme amaçlanmaktadır (Yavuz ve ark., 2004). Tarım sektörünün sürekli, istikrarlı ve yeterli seviyede desteklenmesi ile bu sektördeki üreticilerin yaşam şartlarının iyileştirilmesi, ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi ile yakından ilintilidir.

Cumhuriyet döneminden günümüze kadar destekleme politikalarının kapsamını pazar fiyat desteği, girdi desteği, teşvik ve prim ödemeleri, verimlilik ve ıslah politikaları ve dış ticaret politikaları oluştururken; Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden itibaren piyasaya müdahale edici olmayan destekleme politikaları tercih edilmeye başlanmıştır (Yavuz, 2001).

Gübre ve tarımsal faaliyette kullanılan mazot desteği, girdi destekleri içinde yer almaktadır. Türkiye'de gübre desteğine başlanmasının nedeni, 1963 yılında birim alanda gübre tüketiminin istenilen düzeyde gerçekleşmemesidir. 1973 yılından 1980 yılına kadar gübre fiyatı sabit tutulup fiyat artışı kamu tarafından sübvansiyon edilerek destekleme gerçekleştirilmiştir. 1980 yılından sonra gübre destekleme yöntem ve destekleme miktarı açısından değişikliklere uğramış olup, 2001 yılına kadar gübre desteklemesine devam edilmiştir. 2001/2960 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile gübre desteklemesine son verilmiştir.

Yaklaşık 4 yıl boyunca tarımda gübreye destek verilmemiştir. 05.09.2005 tarihli "Çiftçilere Kimyevi Gübre Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Karar"ın 07.09.2005 resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmesi ile gübre desteğine yeniden başlanmıştır. Bu kararla gübreye verilen destek geçmiş yıllarda olduğu gibi fiyat sübvansiyonu şeklinde değil, ürün çeşidine göre belirlenen katsayılarla çarpılarak dekara verilmektedir (Özçelik ve Özer, 2006).

Çiftçilere, üretim yılı içerisinde işledikleri ÇKS'de kayıtlı tarım arazisi büyüklüğü dikkate alınarak mazot, gübre ve toprak analizi destekleme ödemesi yapılır. Müracaat ettikleri toplam arazi miktarı 1 dekarın altında olan çiftçilere mazot, gübre ve toprak analizi destekleme ödemesi yapılmaz (03.06. 2014 Tarih ve 29019 Sayılı Resmi Gazete).

Mazot, gübre ve toprak analizi desteklemesi ödemeleri ürün gruplarına göre 3'e ayrılmaktadır. Bu gruplar; peyzaj ve süs bitkileri, özel çayır, mera ve orman emvali alanları, hububat, yem bitkileri, baklagiller, yumru bitkileri, sebze ve meyve alanları, yağlı tohumlu bitkiler ve endüstri bitkileri alanlarıdır.

Peyzaj ve süs bitkileri, özel çayır, mera ve orman emvali alanlarına mazot ve gübre desteği olarak dekara ödenen toplam birim destek miktarları 2004 yılında 2.5 TL/da iken 2015 yılında 3.22 kat artarak 8.05 TL/da olmuştur.

Hububat, yem bitkileri, baklagiller, yumru bitkileri, sebze ve meyve alanlarına mazot ve gübre desteği olarak dekara ödenen toplam birim destek miktarları 2004 yılında 4 TL/da olan iken 2015 yılında 2.86 kat artarak 11.45 TL/da olmuştur.

Yağlı tohumlu bitkiler ve endüstri bitkileri alanlarına mazot ve gübre desteği olarak dekara ödenen toplam birim destek miktarları 2004 yılında 7.5 TL/da iken 2015 yılında 2.15 kat artarak 16.15 TL/da olmuştur.

Toprak analizi desteği ödemesinden faydalanmak isteyen çiftçilerin, Bakanlıkça yetkilendirilmiş laboratuvarlarda 1/1/2014 tarihi ile 1/9/2014 tarihi arasında toprak analizi yaptırmaları zorunludur. Her toprak analizine en fazla 50 dekar için ödeme yapılacaktır. Her analiz en fazla 50 dekarlık bir tarım arazisini temsil eder. Toprak analizi desteği dekara başına 2.5 TL'dir (Daldal, 2016).

Doğru, dengeli ve etkin gübrelemenin üretime olduğu kadar çevresel ve ekonomik etkileri de son yıllarda yapılan araştırmalarla belirlenmiştir. Bu durum toprak analizine bağlı olarak gübreleme yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Türkiye'de 2000'li yıllardan sonra uygulanan tarım reformunu sorgulayan, destekleme politikaları konusunda yapılması gereken konular hakkında öneriler bildiren araştırmalar yapılmıştır (Özkaya ve ark., 2001; Abay ve ark., 2005). Ayrıca, doğrudan gelir desteğinin Türkiye'de uygulanabilirliğini, mevcut durumunu inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır (Aslan ve Boz, 2005; Ağırbaş ve Işıklı, 2007; Başarır, 2008; Yılmaz ve ark., 2008). Erdem ve Nazlıoğlu (2007), tarımsal destekleme politikalarının gelir dağılımı üzerine etkilerini belirlemiş, Özçelik ve Özer (2006) çiftçilere yapılan kimyevi gübre desteği ve tarımsal faaliyette kullanılan mazot için destekleme ödemelerinin değerlendirmesini, Erdal ve ark., (2013) Kahramanmaraş ilinde tarımsal desteklerin üreticiler açısından değerlendirmesini yapmış, Daldal (2016), Tekirdağ ilinde üreticilerin tarımsal desteklere yaklaşımını belirlemiştir.

Bu çalışmada, araştırma sahasındaki tarım işletmelerinin bazı sosyoekonomik yapıları belirlenmiş ve gübre ve toprak analizi desteğinin üreticiler yönünden değerlendirilmesi incelenmiştir.

Materyal ve Yöntem

Materyal

Çalışmada kullanılan verilerin esasını, ÇKS de kayıtlı olmayan, kayıtlı olup sadece gübre desteklemesinden yararlanan ve hem gübre hem de toprak analizi desteğinden yararlanan çiftçilerle

yapılan anket çalışmaları ile elde edilen veriler oluşturmuştur. Araştırma Kırklareli ili; Merkez, Lüleburgaz ve Vize ilçeleri ve bu ilçelere bağlı üçer köyde olmak üzere toplam dokuz köyde yürütülmüştür.

Metot

Örneklemede kullanılan metot

Araştırmada Kırklareli ili, ilçe ve köylerinde faaliyet gösteren işletmelerin tamamı ile görüşmek, teknik açıdan mümkün olamayacağından küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Küme örnekleme yöntemi; kademeli örnekleme, saha örnekleme ya da salkım örnekleme yöntemi olarak da isimlendirilmektedir (Çiçek ve Erkan, 1996).

Agro-ekolojik bölgelendirme, bio-fiziksel, sosyo-ekonomik koşullar tekdüze olmayan önemli farklılıklar gösteren bir bölgede; arazinin çevresel özellikleri potansiyel üretim, arazi uygunluğu, iklim ve toprak yapısı benzer özelliklere sahip alt bölgelere ayrılması olarak tanımlanabilir. Kırklareli ili bu tanımlamaya göre üç ayrı ekolojik alt bölgeye ayrılmış ve haritalanmıştır. Kırklareli ilinde üç alt bölgeden bölgeyi temsil edecek ilçeler (Lüleburgaz, Vize ve Merkez) seçilerek, her ilçeden üçer köy ve her köyden de her grup için beşer adet anket olacak şekilde toplamda 135 adet örnek hacmi oluşturulmuştur. Her köyden; yalnız gübre desteği alan, gübre ve toprak analizi desteği alan ve hiç

destekleme almayan üreticiler şeklinde üç grup oluşturmuştur.

Verilerin analizinde kullanılan metot

Verilerin analizinde, incelenen değişkenler açısından, oluşturulan gruplar arasında farklılık olup olmadığı ki kare testi ile ortaya konulmuştur. Ayrıca ortalama, yüzde gibi basit hesaplama ve çapraz tablolardan faydalanılarak; anket yapılan üreticilerin bazı sosyo-ekonomik özellikleri ile işletmelerin bazı teknik ve ekonomik özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Sosyo Ekonomik Bulgular

Araştırma kapsamındaki üç grup üreticinin yaşlarına göre dağılımları Çizelge 1’de verilmiştir. Kimyevi gübre desteğinden yararlanan üreticilerin %11.11’inin, destekleme almayan üreticilerin %51.11’nin 40 yaş ve altında olduğu görülmüştür. Gübre ve toprak analizi desteği alanların %60’i ise 41-60 yaş grubundadır. Destekleme grupları arasındaki yaş grupları farklılığının istatistiki olarak önemli olup olmadığını tespit etmek üzere yapılan ki kare testi sonucunda, %1 (p=0.000) anlam düzeyinde farklılık olduğu belirlenmiştir. Yılmaz ve ark. (2008) da, benzer şekilde üreticilerin yaş gruplarının destekleme gruplarına göre değiştiğini belirlemiştir.

Çizelge 1. Üreticilerin yaş durumlarına göre dağılımı

Yaş	Destekleme Grupları						Toplam	
	Gübre Desteği		Gübre + Toprak Analiz Desteği		Destekleme Almayanlar			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
40>	5	11.11	9	20.00	23	51.11	37	27.41
41-60	32	71.11	27	60.00	18	40.00	77	57.03
61<	8	17.78	9	20.00	4	8.89	21	15.56
Toplam	45	100.00	45	100.00	45	100.00	135	100.00

İşletmecilerin eğitim durumlarına göre dağılımları Çizelge 2’de verilmiştir. Yalnız gübre desteği alan üreticilerin %68.89’u ilkököl mezunu iken, gübre ve toprak analizi desteği alan üreticilerin %53.33’ünün, destekleme almayan üreticilerin %55.56’sının ilkököl mezunu olduğu görülmüştür.

Destekleme grupları arasındaki eğitim düzeyi farklılığının istatistiki olarak önemli olup olmadığını tespit etmek üzere yapılan ki kare testi sonucunda, üreticilerin eğitim düzeylerinin destekleme gruplarına göre değişmediği belirlenmiştir.

Çizelge 2. Üreticilerin eğitim durumlarına göre dağılımı

Eğitim	Destekleme Grupları						Toplam	
	Gübre Desteği		Gübre + Toprak Analiz Desteği		Destekleme Almayanlar			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İlkökol	31	68.89	24	53.33	25	55.56	80	59.26
Ortaokul	5	11.11	9	20.00	12	26.67	26	19.26
Lise ve üstü	9	20.00	12	26.67	8	17.78	29	21.48
Toplam	45	100.00	45	100.00	45	100.00	135	100.00

Araştırma kapsamındaki üreticilerin arazi varlıkları ile bu arazilerin mülkiyet durumları Çizelge 3’de verilmiştir. Buna göre; üreticilerden yalnız 50 dekara kadar küçük arazi işleyenlerin oranı sadece gübre desteği alanlarda %8.89 iken gübre ve analiz desteğini birlikte alanlarda ise 50 dekarın altında arazisi olan üreticiye rastlanmamıştır. ÇKS kaydı olmayanlarda ise bu oran %31.11’dir. Gübre ve analiz desteğini birlikte alan üreticilerin yarısından

fazlası (%51.11) 300 dekarın üzerinde arazi işlediklerini belirtmişlerdir. Destekleme grupları arasındaki işletme genişliği farklılığının istatistikî olarak önemli olup olmadığını tespit etmek üzere yapılan ki kare testi sonucunda, %1 ($p=0.000$) anlam düzeyinde farklılık olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, Başarır (2008), Topçu (2008) ve Yılmaz ve ark. (2008) da, arazi mülkiyet durumunun gruplara göre farklılık gösterdiğini belirlemişlerdir.

Çizelge 3. Üreticilerin işletme genişliğine göre dağılımı

İşletme genişliği	Destekleme Grupları						Toplam	
	Gübre Desteği		Gübre + Toprak Analiz Desteği		Destekleme Almayanlar			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-50 da	4	8.89	0	0.00	14	31.11	18	13.33
51-150 da	24	53.33	8	17.78	25	55.56	57	42.22
151-300 da	14	31.11	14	31.11	3	6.67	31	22.96
300>	3	6.67	23	51.11	3	6.67	29	21.48
Toplam	45	100.00	45	100.00	45	100.00	135	100.00

Mülkiyet durumlarına bakıldığında ise; sadece gübre desteği alanların %71.11’i, gübre ve analiz desteğini birlikte alanların %35.6’sı kendilerine ait arazileri işlediğini bildirmişlerdir. Destekleme almayan üreticilerin ise %44.44’ünün kendisine ait arazisi bulunmaktadır. Gübre desteği alan ve her iki destekten de faydalanan üreticilerin sadece %2.22’si arazi kiraladıklarını bildirmişlerdir

(Çizelge 4). Destekleme grupları arasındaki arazi mülkiyet durumu farklılığının istatistikî olarak önemli olup olmadığını tespit etmek üzere yapılan ki kare testi sonucunda, %1 ($p=0.000$) anlam düzeyinde farklılık olduğu belirlenmiştir. Yılmaz ve ark. (2008) da, yaptıkları çalışmada arazi mülkiyet durumunun gruplara göre değiştiğini belirlemiştir.

Çizelge 4. Üreticilerin arazi mülkiyet durumuna göre dağılımı

Mülk-kira durumu	Destekleme Grupları						Toplam	
	Gübre Desteği		Gübre + Toprak Analiz Desteği		Destekleme Almayanlar			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Mülk	32	71.11	28	62.22	20	44.44	80	59.26
Mülk + kira	12	26.67	16	35.56	7	15.56	35	25.93
Kira	1	2.22	1	2.22	18	40.00	20	14.81
Toplam	45	100.00	45	100.00	45	100.00	135	100.00

Desteklemelerle İlgili Durum

Üreticilerin ÇKS ye kayıt durumları ile kaydı bulunmayanların neden kayıt yaptıramadıklarına ilişkin bilgiler Çizelge 5’de verilmiştir. Araştırmada ÇKS ye kayıtlı 90, ÇKS ye kaydı olmayan 45 üretici ile

çalışılmıştır. ÇKS kaydı olmayan üreticilere neden kayıt yaptıramadıkları sorulmuş; %24.44’ü bunun sebebi olarak kendisine ait arazi bulunmadığını söylerken %48.89’u tapu intikali yaptıramadığı için ÇKS ye kayıt olmadığını belirtmiştir.

Çizelge 5. Üreticilerin ÇKS ye kayıt durumlarına göre dağılımı

ÇKS kaydı durumu ve nedeni		Sayı	%
ÇKS kaydı durumu	Var	90	66.67
	Yok	45	33.33
	Toplam	135	100.00
Kaydı yoksa nedeni	Arazim yok	11	24.44
	Tapu intikali yaptırmadım	22	48.89
	Gerek görmüyorum	6	13.33
	Diğer	6	13.33
	Toplam	45	100.00

Araştırma kapsamındaki destekleme alan üreticilerin ÇKS'ye kayıt olurken beklentileri Çizelge 6'da verilmiştir. Yalnız gübre desteği alan üreticilerin verdiği cevapların %54.69'u DGD ve diğer desteklerden yararlanmak, %26.56'sı ürün satışında kolaylık sağlanması, %18.75'i sadece çiftçi

kaydının bulunması iken, hem gübre hem de analiz desteğinden yararlanan üreticilerin verdiği cevapların %53.73'ü DGD ve diğer desteklerden yararlanmak, %29.85'i ürün satışında kolaylık sağlanması, %16.42'si sadece çiftçi kaydının bulunması yönünde olmuştur.

Çizelge 6. Üreticilerin ÇKS den beklentileri

ÇKS ye kayıt olurken beklenti durumu	Desteklemeden yararlanma şekli				Toplam	
	Gübre Desteği		Gübre + Toprak Analiz Desteği			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kaydının bulunması	12	18.75	11	16.42	23	17.56
Ürün satışında kolaylık	17	26.56	20	29.85	37	28.24
DGD ve diğer desteklerden yararlanmak	35	54.69	36	53.73	71	54.20
Toplam	64	100.00	67	100.00	131*	100.00

* Birden fazla seçenek seçilmiştir.

Üreticilere ÇKS'den beklentilerinin gerçekleşme durumu Çizelge 7'de verilmiştir. Yalnız gübre desteği alan üreticilerin %73.33'ü, hem gübre

hem analiz desteği alan üreticilerin ise %80'i beklentilerinin gerçekleştiğini belirtmişlerdir.

Çizelge 7. ÇKS den beklentilerin gerçekleşme durumu

ÇKS'den beklentilerin gerçekleşme durumu	Desteklemeden yararlanma şekli				Toplam	
	Gübre Desteği		Gübre + Toprak Analiz Desteği			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	33	73.33	36	80.00	69	76.67
Hayır	12	26.67	9	20.00	21	23.33
Toplam	45	100.00	45	100.00	90	100.00

Üreticilerin ÇKS'ye kayıt esnasında karşılaştıkları en önemli sorunlar Çizelge 8'de verilmiştir. Sadece gübre desteğinden yararlanan üreticilerin %24.44'ü, her iki destekten de yararlanan üreticilerin %31.11'i evrak işlemlerinin

fazla olmasını en önemli sorun olarak belirtmişlerdir. Her iki desteklemeyi de alan üreticilerin %20'si kayıta herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını belirtirken, yalnız gübre desteği alanlarda bu oran %22.22'dir.

Çizelge 8. Üreticilerin ÇKS ye kayıt esnasında karşılaştıkları sorunlara göre dağılımı

ÇKS ye kayıt esnasında karşılaşılan sorunlar	Desteklemeden yararlanma şekli				Toplam	
	Gübre Desteği		Gübre + Toprak Analiz Desteği			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Mevzuat engelleri (1)	8	17.78	7	15.56	15	16.67
Evrak işlemlerinin fazla olması (2)	11	24.44	14	31.11	25	27.78
Müracaat için para alınması (3)	3	6.67	7	15.56	10	11.11
Hepsi	8	17.78	5	11.11	13	14.44
Diğer (sorun yok)	10	22.22	9	20.00	19	21.11
1+2	2	4.44	3	6.67	5	5.56
1+3	2	4.44	0	0.00	2	2.22
2+3	1	2.22	0	0.00	1	1.11
Toplam	45	100.00	45	100.00	90	100.00

Üreticilerin gübre ve toprak analizi desteği miktarlarının yeterli olup olmadığı yönündeki düşünceleri ve yeterli değilse bunun nedenleri Çizelge 9'da verilmiştir. Yalnız gübre desteği alan üreticilerin %77.78'i, gübre ve analiz desteğini birlikte alan üreticilerin ise %93.33'ü destekleme miktarlarının yeterli olmadığını söylemişlerdir. Bunun nedeni olarak ta sadece gübre desteği alan üreticilerin %42.86'sı ile her iki desteği de alan üreticilerin %40.77'si gübre fiyatlarının yüksek

olmasını gerekçe göstermişlerdir. Gübre ve toprak analizi desteğini birlikte alan üreticilerin %52.38'i, sadece gübre desteği alan üreticilerin ise %45.71'i bu gerekçeye ilave olarak destekleme miktarlarının kullanılan gübreye göre belirlenmediğini belirtmişlerdir. Özçelik ve Özer (2006) da, devletin yapmış olduğu gübre ve mazot desteklerinin, üretici açısından bunlarla ilgili üretim masraflarını karşılama yönünden, yeterli düzeyde olmadığını belirtmişlerdir.

Çizelge 9. Üreticilerin destekleme miktarlarının yeterliliği hakkındaki görüşlerine göre dağılımı

Destekleme miktarlarının yeterliliği hakkındaki görüşleri ve nedenleri	Desteklemeden yararlanma şekli						
	Gübre Desteği		Gübre+Toprak Analiz Desteği		Toplam		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Gübre ve analiz desteği yeterliliği	Evet	10	22.22	3	6.67	13	14.44
	Hayır	35	77.78	42	93.33	77	85.56
	Toplam	45	100.00	45	100.00	90	100.00
Hayır ise neden	Gübre fiyatları yüksek	15	42.86	17	40.77	32	41.56
	Desteklemeler fiyatlara göre belirlenmiyor	3	8.57	3	7.14	6	7.79
	İkisi de	16	45.71	22	52.38	38	49.35
	Diğer	1	2.86	0	0.00	1	1.30
	Toplam	35	100.00	42	100.00	77	100.00

Üreticilerin kimyevi gübre desteği aldıktan sonra kullanılan gübre miktarında bir değişiklik olup olmadığı yönündeki düşünceleri Çizelge 10'da verilmiştir. Gübre desteği alanların sadece %13.33'ü gübre kullanımında artış olduğunu söylerken

%82.22'si bir değişiklik olmadığını belirtmiştir. Gübre desteği ile birlikte analiz desteği de alan üreticilerin %68.89'u ise gübre desteği aldıktan sonra gübre kullanımında değişiklik olmadığını ifade etmiştir.

Çizelge 10. Üreticilerin gübre desteğinden sonra gübre miktarlarındaki değişiklik durumlarına göre dağılımı

Gübre kullanımında değişiklik durumu	Desteklemeden yararlanma şekli					
	Gübre Desteği		Gübre + Toprak Analiz Desteği		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Arttı	6	13.33	11	24.44	17	18.89
Azaldı	2	4.44	3	6.67	5	5.56
Değişmedi	37	82.22	31	68.89	68	75.56
Toplam	45	100.00	45	100.00	90	100.00

Destekleme alan üreticilerin %88.89'u gübre desteğini, gübre kullanımından önce almak istediklerini belirtmişlerdir. Üreticilerin %95.56'sı gübreyi satın aldıkları tarihte gübre desteğini alamadıklarını söylemişlerdir. Üreticilerin %93.02'si de gübre desteklemesini gübre alımında kullanmadıklarını belirtmiştir (Çizelge 11).

Üreticilerin gübre desteğini belirleme kriterine yönelik düşünceleri Çizelge 12'de verilmiştir. Gübre desteği alan üreticilerin %68.89'u, gübre ve analiz desteği alan üreticilerin %40'ı, destekleme almayan üreticilerin ise %86.67'si kullanılan gübrenin fatura bedeline göre gübre

desteği verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Gübre ve analiz desteği alan üreticilerin yaklaşık üçte biri (%31.11) toprak analizi sonucunda belirlenen gübrenin fatura bedeline göre gübre desteklemesi verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Üreticilerin toprak analizi desteğini belirleme kriterine yönelik düşünceleri Çizelge 13'de verilmiştir. Gübre desteği alan üreticilerin %77.78'i, gübre ve analiz desteği alan üreticilerin %77.78'i, destekleme almayan üreticilerin ise %79.26'sı toprak analizi desteğinin tamamının devlet tarafından karşılanması gerektiğini belirtmiştir.

Çizelge 11. Üreticilerin gübre desteği ödenme tarihi hakkındaki görüşlerine göre dağılımı

Gübre desteği ödenme tarihi hakkındaki görüşleri	Desteklemeden yararlanma şekli	Desteklemeden yararlanma şekli				Toplam	
		Gübre Desteği		Gübre+ Toprak Analiz Desteği		Sayı	%
		Sayı	%	Sayı	%		
Gübre desteğinin ödenme tarihi hakkındaki görüşleri	Gübre kullanmadan önce	39	86.67	41	91.11	80	88.89
	Fark etmez	5	11.11	4	8.89	9	10.00
	Diğer	1	2.22	0	0.00	1	1.11
	Toplam	45	100.00	45	100.00	90	100.00
Gübre desteği ödemesi gübreyi satın aldığınız tarihte yapılıyor mu?	Evet	1	2.22	3	6.67	4	4.44
	Hayır	44	97.78	42	93.33	86	95.56
	Toplam	45	100.00	45	100.00	90	100.00
Hayır ise; bu desteklemeyi gübre alımında kullanabiliyor musunuz?	Evet	3	6.82	3	7.14	6	6.98
	Hayır	41	93.18	39	92.86	80	93.02
	Toplam	44	100.00	42	100.00	86	100.00

Çizelge 12. Üreticilere göre gübre desteğini belirleme kriteri

Gübre desteğini belirleme	Destekleme Grupları						Toplam	
	Gübre Desteği		Gübre+Toprak Analiz Desteği		Destekleme Almayanlar		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Mevcut sisteme devam ederdim	8	17.78	11	24.44	3	6.67	22	16.30
Kullanılan gübrenin fatura bedeline göre	31	68.89	18	40.00	39	86.67	88	65.19
Analiz sonucunda gübrenin fatura bedeline göre	5	11.11	14	31.11	3	6.67	22	16.30
Diğer	1	2.22	2	4.44	0	0.00	3	2.22
Toplam	45	100.00	45	100.00	45	100.00	135	100.00

Çizelge 13. Üreticilere göre toprak analiz desteğini belirleme kriteri

Analiz desteğini belirleme	Destekleme Grupları						Toplam	
	Gübre Desteği		Gübre+Toprak Analiz Desteği		Destekleme Almayanlar		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Mevcut sisteme devam ederdim	9	20.00	7	15.56	6	13.33	22	16.30
Ücretin tamamını devlet karşılamalı	35	77.78	35	77.78	37	82.22	107	79.26
Diğer	1	2.22	3	6.67	2	4.44	6	4.44
Toplam	45	100.00	45	100.00	45	100.00	135	100.00

Üreticilerin tarımsal desteklerden kimlerin yararlanması gerektiği yönündeki görüşleri Çizelge 14'de verilmiştir. Gübre desteği alan üreticilerin %75.56'sı, gübre ve analiz desteği alan üreticilerin

%66.67'si, destekleme almayan üreticilerin ise %91.11'i bütün üreticilerin tarımsal desteklerden yararlanması gerektiğini belirtmiştir.

Çizelge 14. Üreticilere göre tarımsal desteklerden yararlanma kriteri

Desteklerden yararlanma	Destekleme Grupları						Toplam	
	Gübre Desteği		Gübre + Toprak Analiz Desteği		Destekleme Almayanlar			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
ÇKS kaydı olanlar	8	17.78	14	31.11	3	6.67	25	18.52
Tarım arazisi olanlar	3	6.67	1	2.22	1	2.22	5	3.70
Bütün üreticiler	34	75.56	30	66.67	41	91.11	105	77.78
Toplam	45	100.00	45	100.00	45	100.00	135	100.00

Sonuç ve Öneriler

Ülkemizde gübre fiyatlarının yüksek olması ve gübre desteğinin kullanılan gübreye göre belirlenmemesi bu desteğin yetersiz kalmasına neden olmakta ve alınan destek kullanılan gübre miktarında çok fazla bir değişikliğe yol açmamaktadır. Gübre desteği ödemesinin üreticilerin gübreyi satın aldığı tarihlerde yapılmaması da destek için verilen paraların çiftçiler tarafından gübre alımında kullanımını engellemektedir. Gübre destekleme ödemesi miktar ve zamanının, kırsal alanda yaşayan çiftçilerin düşük gelire sahip oldukları da dikkate alınarak gübre kullanım dönemlerine göre belirlenmesi gerektiği sonucuna varılabilir.

Üreticilere yapılan gübre desteklerinin toprak analizi ile ilişkilendirilmek koşuluyla, çiftçilerin satın aldığı gübre çeşidine ve yaptığı ödemeye bağlı olarak belirlenmesi öngörülebilir. Ayrıca, çiftçilerin uygun üretim tarzında üretimde bulunup bulunmadıklarının da dikkate alınmasında yarar olduğu düşünülmektedir. Başka deyişle, toprak analizi ile ilişkilendirmenin yanında münavebe vb. teknik tarımsal uygulamalara uyulması kaydıyla, gübreye yapılan gerçek ödemelerin dikkate alınarak ve gübre kullanım döneminden önce destekleme ödemesi yapılmasında yarar öngörülmektedir.

Üreticilerin ÇKS başvurularında yaşadıkları zorlukları gidermek amacıyla, başvuru esnasındaki mevzuatın mümkün olduğunca basitleştirilmesi ve kolaylaştırılması sağlanmalıdır. Bununla bağlantılı olarak, üreticilerin ÇKS hakkında da yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu bilgi eksikliği elbette desteklerden yararlanma için başvuru yapmalarını engellemektedir. Bu nedenle çiftçi eğitim programlarında mutlaka bu konuya da yer verilmelidir. Genel anlamda destekler konusunda verilecek eğitim programlarının çiftçilerin desteklerden daha etkin şekilde yararlanmalarının sağlanması konusunda önemli katkı sağlayacağı şüphesizdir.

Teşekkür

Bu çalışma TAGEM desteğiyle yürütülen "Kimyevi Gübre ve Toprak Analizi Desteğinin Sosyo

Ekonomik Açından İncelenmesi (Kırklareli İli Örneği)" başlıklı projeden elde edilen verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kaynaklar

- Abay, C., Olhan, E., Uysal, Y., Yavuz, F., Türkekul, B. 2005. Türkiye’de tarım politikalarında değişim. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI: Teknik Kongresi, Ankara. s.63-80.
- Ağırbaş, N., Işıklı, E. 2007. Doğrudan Gelir Desteği (DGD) Sisteminin Uygulandığı Bölgelerde Üreticilerin, Toprak ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımı ve Tarımsal Çevreye Etkilerine Duyarlılığı. Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Enstitüsü yayınları, Tokat.
- Aslan, M., Boz, İ. 2005. Doğrudan gelir desteğinin tarımsal amaçlı kullanımını etkileyen faktörler. Tarım Ekonomisi Dergisi, 11(2): 61–70.
- Başarır, A. 2008. Doğrudan Gelir Desteği (DGD) Politikasının Tarım İşletmelerine Etkilerinin Araştırılması: Samsun İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi.19 Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. 156 s.
- Çiçek, A., Erkan, O. 1996. Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklem Yöntemleri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 12, Tokat.
- Daldal, N. 2016. Tarımsal Desteklemelere Üreticilerin Yaklaşımı: Tekirdağ İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. 120 s.
- Erdal, G., Erdal, H., Gürkan, M. 2013. Türkiye’de uygulanan tarımsal desteklerin üretici açısından değerlendirilmesi (Kahramanmaraş ili örneği). Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 3(2): 92-98.
- Erdem, E., Nazlıoğlu, Ş. 2007. Tarımsal destekleme politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri: Türk tarım sektörü örneği. 16. İstatistik Araştırma Sempozyumu. 10-11 Mayıs 2007, Ankara. s.118-132.

- Özçelik, A., Özer, O.O. 2006. Çiftçilere yapılan kimyevi gübre desteği ve tarımsal faaliyette kullanılan mazot için destekleme ödemelerinin değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi, 13(1): 1-8
- Özkaya, T., Uzmay, A., Adanacioğlu, H. 2001. Türkiye tarım ekonomisinin 1980-2002 dönemindeki gelişimi. Küreselleşme ve Türkiye Tarımı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayını, Ankara, s.39-59.
- Topçu, Y. 2008. Çiftçilerin tarımsal destekleme politikalarından faydalanma istekliliğinde etkili faktörlerin analizi: Erzurum ili örneği. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 21(2): 205-212.
- Yavuz, F. 2001. Tarım Politikası II: Genel Politikalar ve Uluslararası Tarım Ticareti Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Yayınları No:186, Erzurum, s. 25-30.
- Yavuz, F., Tan, S., Tunalıoğlu, R., Dellal, İ. 2004. Tarımsal destekleme politikalarının FEOGA çerçevesinde OTP uyumu üzerine bir çalışma. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül, Tokat, s. 44-52.
- Yılmaz, H., Demircan, V., Dernek, Z. 2008. Türkiye tarımında doğrudan gelir desteği uygulamaları Isparta ili üreticileri açısından bir değerlendirme. Doğu Üniversitesi Dergisi, 9(2): 248-265.